

Terörizmde esas korkulması gereken senaryoların başında kitle imha silahları (KİS) olarak tanımlanan nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar ya da bu silahların üretiminde kullanılan maddelerle yapılabilecek terör saldırıları olasılığı gelmektedir.

# Terörizmin Kazandığı Yeni Boyut: **KİS Kullanımı Tehdidi**

**Mustafa KİBAROĞLU**

Prof. Dr. MEF Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü





**T**erörizm, son yıllarda uluslararası barış, güvenlik ve istikrar ortamını en çok ve en güçlü şekilde tehdit eden konuların başında gelmektedir. Yalnızca güvenlik birimlerinin ya da devlet adamlarının değil, akademik çevrelerin de üzerinde en fazla yoğunlaştığı ve birbiri ardına eserler üreterek tehdidin boyutlarının bütün yönleriyle tartışılmasını, anlaşılmasını ve bertaraf edilmesi ya da etkilerinin azaltılması yönünde çözüm önerileri üretilmesini sağlamaya çalıştıkları görülmektedir.

Bir yandan bu çabalar sürerken, diğer yandan terör tehdidinin boyutları da gelişmekte ve daha korkunç senaryoların gerçekleşmesi olasılığı artmaktadır. Terörün tüm insanlığa ve çevreye bugüne kadar verdiği çok büyük zararlar ve yaşattığı acılar, gerekli önlemler alınmadığı takdirde, bundan sonra yaşanabileceklerin yanında maalesef çok az kalabilir.

Terörizmde esas korkulması gereken senaryoların başında kitle imha silahları (KİS) olarak tanımlanan nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar ya da bu silahların üretiminde kullanılan maddelerle yapılabilecek terör saldırıları olasılığı gelmektedir. Bu nedenle, muhakkak üzerine çok ciddiyetle gidilmesi gereken, ihmal edilemeyecek ya da hafife alınamayacak bir tehdit ile karşı karşıya olunduğu bilinmelidir.

Bu yazıda KİS ile yapılabilecek terör saldırılarının neden ve nasıl mümkün olabileceği, bu saldırılarda kullanılacak nükleer, kimyasal ve biyolojik silahlar ile bunların yapımında kullanılan maddelerin yayılmasının ve terör gruplarının eline geçmesinin önlenmesi için sarf edilen uluslararası çabaların neler olduğu ve terör saldırılarını engellemeye ya da etkilerini azaltmaya yönelik ne gibi önlemler alınabileceği konusunda görüşler ortaya konulacaktır.

### **Terörizmin Kazandığı Yeni Boyut: Kis Kullanımı Tehdidi**

Bir süredir uluslararası ilişkiler bilimi artık sadece devletlerin birbirleriyle olan sorunlarını değil, devletler ile devlet dışı aktörler olarak bilinen terör grupları arasındaki çatışmaları da kapsamak, nedenlerini anlamak ve açıklayıcı teorileri geliştirerek geleceğe yönelik öngörülerde bulunmak durumunda kalmıştır.

Terör faaliyetlerinin geçmişi çok eskilere uzanmaktadır. Ancak, yakın tarihe bakıldığında, 1970'lerde ve 80'lerde bazı devletlerin diğer devletlerle yaşadıkları sorunlarda kendilerine avantaj sağlamak amacıyla terörist gruplara destek vermek suretiyle bir nevi "örtülü savaş" yürütmeleriyle ivme kazanan devlet dışı silahlı aktörlerin uluslararası siyaset sahnesindeki etkileri 1990'lara gelindiğinde yeni bir boyut kazanmıştır.

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında resmen dağılması, uzun yıllar boyunca çok yüksek miktarlarda üretilen her türlü kitle imha silahı kategorisindeki nükleer, biyolojik ve kimyasal silahların ve bunların yapımında kullanılan malzeme, teknoloji ve hassas bilginin üzerindeki mutlak Sovyet otoritesini de zaafa uğratmıştır.







O dönemde, aralarında İran, Irak, Libya ve Kuzey Kore'nin bulunduğu bir grup ülkenin bu silahlara ve/veya onları geliştirme kapasitesine sahip olmak amacıyla doğrudan ya da devlet-dışı aktörleri kullanarak girişimlerde buldukları tespit edilmiştir. Bu süreçte, terörist grupların da bahse konu devletler aracılığıyla kitle imha silahlarına sahip olmaları olasılığı ciddi endişe kaynağı olmuştur.

Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetlerde Soğuk Savaş yılları boyunca, binlerce laboratuvar, araştırma merkezlerinde on binlerce bilim adamı, kimyasal, biyolojik ve nükleer silahların yapımında rol almışlardı. Bu laboratuvarlarda, araştırma merkezlerinde ya da üretim tesislerinde ne kadar kimyasal, biyolojik ve nükleer maddenin işlem gördüğünün kayıtlarının Sovyet yöneticiler tarafından tam olarak tutulmamış olduğu anlaşılmaktadır.

Kısmen bu durumdan da kaynaklanan

**ABD'nin Ortak Tehdit Azaltma Programı çerçevesinde eski Sovyet cumhuriyetlerinde KİS geliştirilmesi ve üretilmesi aşamalarında yer almış olan bilim adamlarının ve söz konusu tesislerinin yeterli güvenlik altına alınması çalışmaları yapılmıştır.**

endişe sebebiyle, 1991'de Sovyetler Birliği'nin resmen dağıldığı günlerde Amerikan Senatosu'ndan iki senatör; Cumhuriyetçi Richard Lugar (Indiana) ve Demokrat Sam Nunn (Georgia) tarafından "Ortak Tehdit Azaltma Programı" adı altında bir işbirliği platformu oluşturulması önerilmiş ve ABD yönetimi bu amaçla ilk etapta 10 milyar doları bulan bir bütçe oluşturmuştur.

Ortak Tehdit Azaltma Programı çerçevesinde Sovyetler Birliği'ni oluşturan ancak artık bağımsızlıklarını kazanmış olan eski Sovyet cumhuriyetlerinde KİS geliştirilmesi ve üretilmesi aşamalarında yer almış olan bilim adamlarının ve söz konusu tesislerinin yeterli güvenlik altına alınması çalışmaları yapılmıştır. Bu kapsamda, bir kısım binalar, tesisler tamir edilmiş ve güvenlik önlemleri artırılarak buralarda bulunan hassas malzemenin ve teknolojinin yetkisi olmayan kişi ya da grupların eline geçmesinin önü alınmaya çalışılmıştır.

Bunlara ek olarak, Sovyetler Birliği döneminde hassas projelerde yer almış olan bilim adamlarına Libya, İran, Kuzey Kore gibi ülkelere büyük miktarlarda paralar karşılığında gitmesinler ve o ülkelerin KİS üretim projelerinde yer almasınlar diye, dağılmanın yarattığı ekonomik ve sosyal şartlardan etkilenmemeleri için, maddi imkânlar yaratılmış ve bir çoğu atıl kaldıkları ve çalışmadıkları halde kendilerine binlerce dolar maaş verilmiştir.

Buna rağmen eski Sovyet cumhuriyetlerinden bölge dışına nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların ya da bu silahların yapımında kullanılan maddelerin kaçırılması girişimlerinin engellenmesi tümüyle mümkün olduğunu söylemek doğru olmaz

Önceki dönemlerde silah, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı için kurulmuş olan şebekeler, Soğuk Savaş sonrası dönemde artık özellikle "yükte hafif pahada ağır" nükleer madde kaçakçılığı işine girişmişlerdir. Bu konuda çok sayıda ve çok yönlü önlemler alınmış ve alınmakta olsa da, kaçakçılık girişimlerinin devam ettiği gözlemlenmektedir

Dolayısıyla, kitle imha silahlarının ve bunların yapımında kullanılan maddelerin, bilimsel ve teknolojik birikimin devlet-dışı aktörlerin eline geçmesinin imkansız olmadığı aşıkardır ve bu örgütlerin terör faaliyetleri çerçevesinde bunları kullanma olasılığı çok önemli bir tehdit olarak ortaya çıkmaktadır.

### **KİS ile Terörizm Tehdidi İnanırdıcı mı, Abartılı mı?**

Kitle imha silahlarının terör saldırılarında kullanılması olasılığı tartışıldığında, tehdidin boyutları konusunda konuyla ilgili uzmanların farklı görüşler ortaya koydukları görülmektedir.

Bir grup uzman terör gruplarının bu silahlara sahip olması olasılığını çok düşük bulmakta ve özellikle ABD gibi ülkelerin zayıf ülkeler üzerinde baskı kurma aracı olarak kullanmak için tehdidin abartıldığını ileri sürmektedirler. Bu görüşlerini desteklemek için de bugüne kadar terörist grupların saldırılarında KİS kullanmamış olduğuna işaret etmektedirler.

Diğer bir grup uzman ise KİS ile terör saldırı yapılması olasılığının çok yüksek olmadığını onaylamakla beraber, saldırı gerçekleşmesi durumunda kabul edilemeyecek ve telafi edilemeyecek çapta yıkıma sebep olacağı için muhakkak ciddiye alınması ve karşı önlemler geliştirilmesi gerektiği görüşünü savunmaktadır.

Terör saldırılarında KİS kullanılması olasılığını değerlendirirken, terör gruplarının hangi ideolojilere ve motivasyonlara sahip olduklarını da dikkate almak gerekmektedir.

Belli bir siyasi ideoloji ile hareket eden, belli bir coğrafya üzerinde hak talep ederek bağımsızlık mücadelesi verdiğini dünyaya duyuran ve bu sebeple bazı ülkelerin siyasi desteğini kazanmış olan "klasik" olarak tanımlanabilecek ayrılıkçı terör örgütlerinin saldırılarında KİS kullanma ihtimalinin görece düşük olduğunu söylemek mümkündür.

Çünkü, KİS yayılmasına karşı dünyadaki ülkelerin büyük bir çoğunluğunun taraf olduğu antlaşmalar ve bunlara bağlı olarak gelişen anlayış ve tabu sebebiyle, hemen hiç bir devletin, örtülü ya da açık siyasi destek verdiği bir terör grubunun KİS kullanmasına sıcak bakması ve bu alandaki tabunun yıkılmasına kayıtsız kalması beklenmemektedir.

Bu anlayışın farkında olan ve varlıklarını ve faaliyetlerini sürdürmek için diğer devletlerin desteğine bağımlı olan klasik terör gruplarının bu desteği kaybetmemek için KİS kullanma riskini almayacakları düşünülmektedir.

Ancak, gerek varlıklarını sürdürmek, gerek faaliyetlerini yapabilmek için, çarpıtılmış dinsel ya da mistik inanç sistemin parçası olan ve bir çok ülkeye yayılmış geniş halk kitlelerinin desteğini önemseyen, devlet desteğine o derece ihtiyaç duymayan, uluslararası ortamda yakın dönemde ortaya çıkmış olan görece "yeni" terör şebekelerinin, kaybedecekleri bir şey olmayacağı düşüncesiyle, sahip olmaları durumunda, KİS kullanma yoluna gidebileceklerine inanılmaktadır.

### **KİS ile Terör Tehdidine Karşı Uluslararası İşbirliği**

Terör saldırılarında KİS kullanması tehdidi karşısında öncelikle yapılması gereken, terör örgütlerinin bu silahlara ya da üretimlerinde kullanılan malzemelere, teknolojiye ve bilgiye erişimlerinin önlenmesidir. Bu da ancak devletlerin küresel boyutta kapsamlı ve etkin işbirliği yapmasını sağlayacak uluslararası

anlaşmalarla mümkün olabilir. Neyse ki, nükleer, kimyasal ve biyolojik silahların yayılmasının önlenmesi, üretiminin yasaklanması, var olan stokların imha edilmesi için uluslararası antlaşmalar ve devletler arası girişimler bulunmaktadır.

Nükleer alanda, 193 ülkenin taraf olduğu "Nükleer Silahların Yayılması- nın Önlenmesi Anlaşması" (NPT) 1968'de imzalanmış ve 1970'te yürürlüğe girmiştir. NPT'nin merkezinde olduğu ve Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı'nın (IAEA) denetlemeleri (Safeguards), Nükleer Tedarikçiler Grubu (NSG) gibi ülkelerin nükleer madde ve teknolojilerin transferinde getirdikleri kısıtlamalar ve benzeri uluslararası girişimler (Zangger Committee vb) ile nükleer maddelerin terör gruplarının ve onları desteklediği düşünülen ülkelerin eline geçmesinin önlenmesi çabaları mevcuttur.

Bu çabalara ek olarak, ilki 2010 yılında, Türkiye dahil 47 ülkenin ve uluslararası örgütün katılımıyla, Washington DC'de gerçekleştirilen "Nükleer Güvenlik Zirvesi" ile uluslararası arenada bu alanda bilinç yaratmak ve işbirliği ve koordinasyon geliştirmek istenmiştir.

Topraklarında nükleer tesisler ve malzemeler bulunan ancak bunların güvenliği sağlamak için yeterli teknik ve teknolojik donanıma, eğitimli insan kaynağına sahip olmadığı düşünülen ülkelerin yönetimlerine bu zirve toplantıları vasıtasıyla maddi ve kapsamlı teknik destek verilmesi söz konusu olmuştur.

Benzer şekilde, Sovyetler Birliği'nin yıkıldığı yıllardan itibaren belli oranda devam eden nükleer madde kaçakçılığının önlenmesi için başta ABD olmak üzere Türkiye dahil çok sayıda ülkenin katılımıyla bir dizi önlemler alınmaktadır. Bunlar arasında, nükleer yayılmaya karşı güvenlik girişimi ("Proliferation Security Initiative", PSI) ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından kabul edilen 1540 no'lu Karar (UNSC 1540) sayılabilir.

Nükleer madde kaçakçılığının nereden kaynaklandığı, hangi güzergahları kullandığı, alıcıların kimler olduğu konusunda yapılan titiz ve kapsamlı çalışmalar sonucu ortaya çıkan tabloya göre söz konusu güzergah üzerinde olan ülkelerin gerek sınırları ötesinde, gerek kendi toprakları üzerinde kaçakçılık faaliyetlerine engel olmak yönünde etkin katkı yapmaları beklenmekte ve bu ülkelere özellikle ABD maddi destek, teknolojik donanım ve düzenli eğitimler vermektedir.

Alınan önlemlere rağmen, terör gruplarının, uluslararası kaçakçılık şebekeleri yoluyla, nükleer silahlara veya "kirli nükleer patlayıcı" olarak tanımlanan, C4 gibi klasik patlayıcılar ile bir arada patlatıldığı takdirde havaya yayılacak radyoaktif serpinti sebebiyle insanlığa ve çevreye çok büyük zararlar verebilecek nükleer maddelere erişimlerinin tümüyle engellenebileceğini iddia etmek zordur.

Kimyasal, biyolojik silahlar alanında da, bu silahların üretilmesini, stoklanmasını ve kullanılmasını engelleyen bir dizi uluslararası anlaşma mevcuttur. Ancak, yaptırım güçleri farklılıklar göstermektedir.

Bu anlaşmalardan kayda değer ilki, 1925 Cenevre Protokolü'dür. Birinci Dünya Savaşı sırasında kimyasal silahların kullanılmasına tepki olarak ortaya çıkan bu Protokol, bu silahların sadece kullanılmasını yasaklamaktadır, ancak üretilmesini ve stoklanmasını yasaklamamaktadır ve denetlememektedir. Dolayısıyla, gerek bu Protokol'e taraf olan, gerek olmayan ülkeler takip eden dönemlerde kimyasal silah kullanma yoluna gitmiştir.



Nagasaki'ye  
atom bombası  
saldırısı,  
9 Ağustos 1945



Kimyasal silahların kullanımını, üretimini, bulundurulmasını ve stoklanmasını kesin bir dille yasaklayan Kimyasal Silahlar Konvansiyonu (CWC) Ocak 1993'te Paris'te imzalanmış ve Nisan 1997'de yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmaya taraf olan tüm ülkeler belirli bir program dahilinde ellerinde bulunan kimyasal silahları imha etmeyi ve bu gibi silahların yapımında kullanılacak madde ve tesisleri etkin ve kapsamlı denetimlere açmayı taahhüt etmektedir. Aksi davranışta bulunan ülkelere karşı uluslararası yaptırımlara yol açabilecek bir denetleme ve karar mekanizması olan Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü (OPCW) mevcuttur.

Örgüt'ün 2009 yılından buyana Genel Direktörü olan Türk Büyükelçi Ahmet Üzümcü döneminde OPCW, özellikle Suriye'nin sahip olduğu kimyasal silah stoklarının imha edilmesi ve bu ülkede yaşanan iç savaş sırasında meydana gelen kimyasal silahlı saldırıların araştırılmasında gösterdiği üstün performans sebebiyle Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür.

Biyolojik silahlar alanında da bir uluslararası anlaşma mevcuttur. 1972 yılında imzalanan ve 1974 yılında yürürlüğe giren Biyolojik ve Toksik Silahlar Konvansiyonu (BTWC) Cenevre Protokolü gibi kullanımı yasaklamakta, ancak savunma amaçlı üretimi, bulundurmaya ve stoklamaya yasaklamamakta ve denetlememektedir.

Son yıllarda mikrobiyoloji ve genetik alanlarında çok ileri seviyelerde bilgi ve becerilere ulaşılmaması sebebiyle biyolojik silahların yarattığı potansiyel tehdit de hızla artmaktadır. Bu sebeple etkin bir denetleme rejimi oluşturulması yönünde yoğun uluslararası çaba sarf edilmektedir.

### **Terörizmle Mücadelede En Güçlü Silah: İstihbarat**

Terör grupları ile mücadele etmek salt askerî, siyasi ve diplomatik yollarla olmadığı artık kabul edilen bir gerçektir. Özellikle KİS ile bir terör saldırısı gerçekleştikten sonra saldırganın yakalanıp yargılanmasının bir anlamı olmayabilir. Bu yüzden saldırı gerçekleştirilmeden önce önlem alınması gerekmektedir. Bu gruplara karşı mücadelede istihbarat çok önemlidir ve istihbaratta uluslararası işbirliği büyük bir önem taşımaktadır.

Bu sebeple, istihbarat toplama çalışmalarına ulusal ve uluslararası alanda hız kazandırmak, etkili ve sürekli istihbarat akışını sağlamak ve toplanan istihbaratın değerlendirmesini yapma aşamalarında sıkı bir uluslararası işbirliğini geliştirmek, caydırıcılık ve güvenlik sağlamak açısından artık bir mecburiyettir. Ancak unutulmamalıdır ki, işbirliğinin de en zor yapıldığı alanlardan biri istihbarattır.

İstihbarat dünyası içinde uluslararası alanda işbirliği yapmak bir yana, ulusal düzeyde bile ortak çalışmalar yapmanın önünde büyük engeller bulunduğu bilinmektedir. Engellerin başında, bu alanda görev alan ve operasyon yürüten ya da yönlendiren kişilerin kimliklerinin uzun vadeli olarak son derece gizli tutulması zorunluluğu gelmektedir. Askerî planlama ve operasyon safhalarında rol alan kişi ve kurumlar çoğunlukla daha açık kimliğe sahiptir ve ön planda görünmeleri yaptıkları işin doğası gereğidir.

Ancak hem askerî hem sivil istihbarat toplama çalışmasına dahil olan kişi ve kurumların ön planda olmalarının sakıncaları sebebiyle bazen görev aldıkları kurumlar dahilinde bile kimliklerini ve misyonlarını gizleme zorunluluğu, kimin kimle hangi aşamalarda ve hangi konularda işbirliği yapabileceğinin tespitini ve tayinini zorlaştırmaktadır.



Bununla birlikte, klasik askerî önlemlerin işleme konulması aşamalarında kayıtlara geçirilmesi zorunlu olduğu emir ve görevlendirmelerin, yine işin doğası sebebiyle istihbarat dünyası içinde daha farklı şekillerde yapılması, görev tanımlarının bazen açık ve net yapılamamasına ve görev suiistimallerinin zamanında tespit edilememesine yol açabilmektedir.

Bütün bu sorunlara rağmen, insanlığın karşı karşıya bulunduğu tehlikeler, istihbarat toplanması, değişimi ve değerlendirilmeleri alanında uluslararası işbirliğini kaçınılmaz bir zorunluluk haline getirmiştir.

Ülkeler ve kurumlar bu konulardaki hassasiyetlerini ortak bir amaç çerçevesinde nasıl ve hangi yöntemlerle yumuşatabileceklerini ve işbirliğini nasıl sağlayacaklarını belirlemek durumundadır.

Bu amacın belirlenmesinde en etkili ve faydalı adımın, terörün ve teröristin tanımının yapılması olduğu açıktır. Bu yapılmadığı sürece hangi konularda ve hangi aşamalarda etkili uluslararası işbirliği geliştirilebileceğinin saptanması mümkün değildir.

Bir devlete göre "terörizm" olarak tanımlanan bir eylem, bir başka devlete göre "bağımsızlık hareketi" olarak görüldüğü takdirde ortak amaç ve eylem tespiti mümkün olamaz.

©Birleşmiş Milletler



## Sonuç

Devletlerin hüküm sürdüğü, ulusal çıkarın ön planda tutulduğu, akılcı yaklaşımın standart kabul edildiği uluslararası ilişkiler ortamına etkin bir şekilde katılan devlet-dışı aktörler sahip oldukları veya olabilecekleri silah sistemleri ile uluslararası güvenlik ve istikrar ortamına yönelik tehdidin boyutlarını temelden etkilemiştir.

Bu gruplarla ve bireylerle yapılan mücadelede benimsenecek stratejilerin, salt devletler arasında yapılan mücadelede kullanılan yöntem ve araçlarla sürdürülmesi ve başarılı olması mümkün değildir.

KİS ile terör saldırıları yapılmasının doğuracağı vahim sonuçlar dikkate alınarak, tehdidin boyutlarına uygun stratejiler geliştirilerek etkin caydırıcılık sağlayacak önlemlerin tespit edilmesi ve uygulamaya konulması için konuya devletler üstü bir seviyeden, insanlığın ortak çıkarı boyutundan bakmak gerekiyor.

Bu yöndeki kararlılığın ortaya koyulması ve gereğinin yerine getirilmesi esastır. Başka bir yol kalmadığı anlaşıldığı oranda bu işbirliği artacak ve etkin sonuçlar verebilecektir.

*Birleşmiş Milletler'de 27 Mart 2017 tarihinde Nükleer Silahların Yasaklanması Antlaşması konusundaki görüşmeler*

